CHARLOTTE MUTSAERS

MOET DWALEN

2025 Prometheus Amsterdam

‘Qui n’a pas au fond de son coeur
un sombre château d’Elseneur?’
Gaston Bachelard

‘In de dagelijkse loopgraven van het volwassen leven bestaat in feite niet zoiets als atheïsme. Er bestaat niet zoiets als niet-aanbidden. Iedereen aanbidt. Het enige dat we moeten besluiten is wát we aanbidden.’
David Foster Wallace

‘Jij loopt naar het oosten, het kompas wijst halsstarrig naar
het oosten,
het voetpad volgt trouw het kompas, als een streep,
alles is in orde, dan buigt het pad naar het noorden.
In het noorden is niets. Wat wil het pad nu?
Al snel komen we bij een reusachtig moeras, en het pad
wist dat.
Het voert ons eromheen met de zekerheid van iemand
die het vaker heeft meegemaakt. Het weet waar het moeras ligt,
het weet waar de berg al te steil wordt, het weet
wat degene overkomt die noordwaarts in plaats van
zuidwaarts rond het meer gaat. Het heeft dat alles
zovele keren eerder gedaan. Dat nu juist betekent het
een voetpad te zijn. Dat het eerder is gedaan.’
Lars Gustafsson (vertaling J. Bernlef)

Opgedragen aan mijn
geliefden en vrienden,
levend of dood,
mens, dier, ding,
boom, bloem, plant,
strand, zee of rivier

EL CONDOR PASA

I

Godzijdank is het woord nog steeds niet uitgesproken. Wel hangt het al een paar uur te dreinen in de lucht, waarbij het een schaduw werpt over de lome sfeer van september met zijn wazigheid, zijn bestorven kleuren en zijn beginnende kopertinten. En als het dan ten slotte toch nog valt, of beter gezegd *wordt gelanceerd*, breekt dadelijk de hel los. Allicht, dit onwoord met de slagkracht van een voorhamer, de spanwijdte van een albatros en de waarheid van een koe doet niets anders dan paniek zaaien: VERDWÁÁLD!

Veel lawaai is ons vertrouwd en ook al kan het oorverdovend klinken – denk aan Bospop, brandalarm of blikseminslag – juist die vertrouwdheid verschaft nog wat soelaas tegen al te grote schrik en ergernis. Hoe anders ligt het met deze loze kreet. Isi beseft dat hij de naklank hiervan alleen maar tot bedaren kan brengen door er een daad tegenover te stellen. Die daad moet er dus komen, liefst vandaag nog, en liefst met enig elan, al twijfelt hij wel eens of hij dat op zijn vierenzestigste nog in zich heeft. Zijn zomers zijn voorbij, het wordt herfst.

Isi ontleent zijn gevoelens van eigenwaarde zelden aan andere mensen en komt daar redelijk goed mee weg. Punt is alleen dat die andere mensen wel bestaan en er niet voor terugdeinzen om hem voor de voeten te lopen, zich met van alles en nog wat te bemoeien of zijn diepste gevoelens op de korrel te nemen. Vooral dat laatste vindt hij onverdraaglijk, het heeft hem al op jonge leeftijd schuw gemaakt. Ook worden zijn humeur en zijn zachtheid erdoor belaagd. Met een minder goed humeur zou hij desnoods nog overweg hebben gekund, met minder zachtheid niet. Minder zachtheid staat voor hem gelijk aan hartfalen. Want zonder zachtheid raakt men niet ontroerd, en zonder ontroering wordt het met de liefde ook niks. Als het even kan gaat hij bedreigers van zijn zachtheid uit de weg. Door zijn vrees voor eenzaamheid wil dat alleen niet altijd lukken. Dat hij tien jaar geleden, op zijn vierenvijftigste, alsnog met de dertig jaar jongere Fleur Vischbeen in zee is gegaan beschouwt hij als een ijselijke miskleun. Hoewel zij zich aan hem voordeed als een sneeuwklokje waarvoor hij onmiddellijk smolt, ontpopte ze zich als een calculerende jonge vrouw die elke tederheid smalend van de hand wees en zijn wereldwijde succes als wetenschapper en kunstenaar maar al te graag gebruikte bij haar lievelingssport *social climbing*. Terwijl hij schreef en schilderde met zijn bloed, slurpte zij dat bloed als een volleerde vampier op om er beter van te worden, zonder ook maar de minste waardering voor wat daarmee tot stand was gebracht. Poen & Roem, dat was waarvoor zij leefde, en daar het haar met haar mediocre talenten niet was gelukt om dit aanlokkelijke

duo via spannende outfits, opgepimpte borsten of feministische kanalen binnen te halen, moest het maar met behulp van een rijke, aantrekkelijke en wereldberoemde man gebeuren, wat des te wranger was omdat Isi bij alles wat hij in zijn leven had gepresteerd nu net nooit naar roem of rijkdom had getaald. Hij vond dat bijzaken, weliswaar gerieflijke bijzaken, maar geen zaken die invloed uitoefenden op het plezier in zijn werk of andere vormen van welbevinden. Meer nog: hij verachtte carrièrejagers. Hoewel ze in de veronderstelling leefden dat ze hoger en hoger klommen en zichtbaarder en zichtbaarder werden, daalden ze bij elke sport van de maatschappelijke ladder verder af naar de sombere krochten van een zelf gegraven steengroeve. Daar sta je dan in je zo felbegeerde carrière: *Die im Dunkeln sieht man nicht.*

En als Fleur dan nog een vampier van goeden huize was geweest, maar niks. En als ze dan nog van zero tot hero zou zijn opgeklommen, maar niks. En als ze zich dan nog gestort had op hydrofeminisme, maar niks. Hoe vaak ze ook beweerde dat ze in haar kracht stond, meer dan een vooruitgeschoven functie als staflid Vrouwenstudies aan de Universiteit Twente had er voor haar niet ingezeten, en op een handvol hardcore feministes na bleven haar collegezalen leeg.

Al vrij snel was Isi ervan overtuigd dat deze blunder van de natuur, die niets anders dan krokodillentranen plengde en elke man beschouwde als misbruiker in de dop, deze opportuniste die de voortbrengselen van kunst en wetenschap niet als bron van wijsheid of geluk beschouwde maar slechts als tools om hogerop te komen,

deze vleesgeworden belediging van alles wat hem lief was, deze ondermijnster van romantiek en levenslust, deze dierenvriend die snoefde dat ze nog geen vlieg kwaad zou doen terwijl ze elke vlieg die onbesuisd naar binnen vloog kapotsloeg, dit uitgedroogde tussenstation vol brandnetels en distels waar zijn vermoeide trein per ongeluk even had stilgestaan, hem op zekere dag zou fnuiken. Die dag lijkt nu gekomen. Isi hapt naar adem en weet dat er maar één weg is waarlangs hij ontsnappen kan: de vloeibare.

II

'DWÁÁLD! DWÁÁLD!' bauwt de echo na uit volle borst om de onheilsboodschap nog wat kracht bij te zetten. In weerwil van de zachte temperatuur klinkt dit glaciaal, Isi zou er geen ander woord voor kunnen bedenken. Of er vrachten sneeuw in zijn hart worden gekieperd, zo voelt het. Vol afschuw kijkt hij naar het kippenvel op zijn armen. Hij probeert het weg te wrijven maar het lelijke vel beklijft.

Ook andere gevolgen blijven niet uit. Talloze bosbewoners raken op slag de weg kwijt. Kraaien vliegen krassend op uit de bomen, bedeesdere vogels doen er het zwijgen toe, hoog in de lucht verliest een buizerd zijn prooi, kikkers staken hun gekwaak, bomen laten hun bladeren vallen, reeën en herten zetten er de sokken in, wilde zwijnen brallen en brullen, spinnen raken verknoopt in hun web, mieren bijten in het zand, parende escargots laten elkaar los om weg te kruipen in de beschutting van hun eigen huisje, en mollen beklagen zich dat ze blind geboren zijn in plaats van doof. Dit is geen klimaatcrisis, dit is oorlog. En deze oorlog kan niet worden beslecht door twee laffe vingers die het V-teken vormen. Dit moet en zal gewapenderhand.

Onzichtbaar voor Fleur laat Isi een arm zakken met de middelvinger loodrecht naar beneden. Terwijl het kippenvel daardoor verdwijnt, ziet hij geluksvisioenen langskomen. Soms denkt hij dat hij in een droomwereld leeft, een denkbeeld dat hem altijd weer bij de keel grijpt omdat met name gelukzalige dromen worden achterhaald. Wel is hij blij dat hij nog dromen kán, dat hij er nog de verbeeldingskracht en de vitaliteit voor heeft, ook al is hij dan niet jong meer en bevindt hij zich in het troosteloze heden van een herfstvakantie met een vrouw die bossen geestdodend vindt ('Ik heb daar nog nooit iets anders dan stilstand en enge beestjes in kunnen ontdekken'), slechts sporadisch blijk geeft van enthousiasme, en zich niet geneert om zich aan iedereen als zijn *partner* voor te stellen terwijl ze dat in geen enkel opzicht is. Hij mag haar zelfs niet optillen.

'Blijf van me af!' gilde ze toen hij haar lang geleden als bruid over de drempel van zijn huis had trachten te hevelen. Een cruciaal maar bedroevend moment waaruit bleek dat Fleur, die zich zo stijf hield als een plank, volstrekt onhevelbaar was en van nature weerstand bood tegen alles wat ook maar in de verste verte te maken had met vloeibaarheid, overgave of voetjes van de vloer. Om die reden danst, zwemt of baddert ze ook nooit. Een korte douchebeurt kan ze nog net velen omdat ze daarbij als een hark rechtop kan blijven staan en het verafschuwde water kan zien wegstromen door het afvoerputje.

Hoe bedroevend Isi zijn huwelijksdag ook had gevonden – het enige goeie was de Gentse waterzooi aan het diner geweest – en tot welke conclusies dat heeft

geleid, heeft hij nooit aan Fleur willen bekennen. Wel zoekt hij zijn levensgeluk nu al jaren ergens anders en is er nog maar één zaak waarvoor hij waarachtig warmloopt: deinen in de bocht van Haar gouden arm, terwijl de naald- en loofbomen langszij glijden. Opzienbarend is dat misschien niet maar het is wel wat hem in leven houdt: zich laten omhelzen en meevoeren door het water van zijn allerallerliefste rivier: de Franse Doubs (spreek uit *Doe*) aan wie hij zijn hart, zijn ziel en zijn leven heeft verpand. Vierhonderddertig dauwfrisse kilometers waaraan hij zich mag vastklampen en laven wanneer hij maar wil. Er zijn slechtere strohalmen. Drogere ook.

III

'VERDWÁÁLD!' schalt het nogmaals uit Fleurs mond, en voor de tweede maal gaat het kaboem-gehalte van deze kreet door merg en been van alles wat ondanks de rampzalige droogte van de afgelopen zomer nog net overeind was gebleven.

Isi houdt zich in. Iemand die zoiets over zijn lippen krijgt, meent hij, verdient hetzelfde lot als de voerman die met zijn karretje over de zandweg reed: 'Hij komt niet weer thuis, die vrind, die vrind, hij komt niet weer thuis, die vrind...' Eigenlijk zou die vrind beter een vriendin kunnen zijn. Wel zo praktisch. Whoehaha! *Deep inside* verandert deze gedachte razendsnel in hoop. Het is nog slechts een vonkje, zelfs een ijzig vonkje. Maar het beurt hem op, ook al weet hij dat men met hoop niet verder komt.

Ondertussen doet ook de echo er weer een schepje bovenop. 'DWAALD! DWAALD!' kaatst het andermaal terug van de rotsen met hun starre stenen koppen. Blijkbaar heeft ook de echo nog nooit van *sotto voce* gehoord, geen wonder dat Narcissus afhaakte.

Met zijn handen plat aan zijn oren blijft Isi staan. Ge-

noeg is genoeg. Ook de onverstoorbare montbéliardes in het dal, die toch heel wat gewend zijn met dat eeuwige gegalm van koebellen om hun nek, voelen zich belaagd. Ze zijn subiet met grazen gestopt, trekken hun uiers op en kijken verstoord om zich heen, vastbesloten om geen druppel melk meer te geven en misschien wel nooit meer van hun leven. Vaarwel gruyère, vaarwel comté, vaarwel onovertroffen Tomme du Jura!

Isi schiet vol bij de gedachte dat ook zijn innig geliefde Doubs zich heeft laten koeioneren door deze schallende hold-up. Als twijfelkont is ze toch al iemand die bij elke bocht aarzelt en onmerkbaar de tred vertraagt om dan met sierlijke lussen weer terug te stromen in de richting van haar bron, waarna ze opnieuw begint te dralen, zich met man en macht samenbalt, en meanderend de zoveelste kant op gaat. Niet dat zijn liefste zich ooit verdwaald voelt, zo steekt het rivierenbrein niet in elkaar. Wel verkeert ze constant in dubio – alleen al haar naam spreekt wat dat betreft boekdelen – en dat heeft zijn redenen. Het doel van de Doubs is de zee. Dáárin wil ze uitmonden, in het ruime zoute sop en nergens anders. En waarom? Omdat de zee behalve over zout ook nog over een horizon beschikt, zaken die zij tussen haar oevers node mist. Maar doordat de Doubs een *rivière* is en geen *fleuve* zoals bijvoorbeeld de Donau, de Loire of de Wolga, kan ze helaas alleen maar naar zee stromen via andere rivieren zodat haar wens slechts verdund in vervulling kan gaan. Een hard gelag, waarbij ze zich nooit heeft willen neerleggen. Al haar aarzelingen, wendingen, bokkensprongen en frivole schijnbe-

wegingen beogen maar één ding: overwinning van haar levenslot.

Wie geboren wordt, begint aan een traject met de dood als eindbestemming. Geen reisdoel om over te juichen, dat begrijpt een kind. Vandaar dat beschuit met muisjes zo vaak met lange tanden wordt verorberd. En vandaar ook dat genoemd traject maar beter niet kan worden afgelegd in een rechte lijn, die het leven onder het mom van doelgerichtheid alleen maar korter en eentoniger maakt. Isi begrijpt de drang naar omwegen maar al te goed. Anders had hij zijn liefde wel op een kanaal gericht. Toch heeft ook hij zijn melancholie er nooit onder kunnen krijgen. Leeuwendompteurs zijn er te over in de wereld maar hoe je zonder pammetjes, lijntjes of glaasjes wijn je brein kunt temmen, heeft nog niemand hem geleerd.

De laatste tijd wordt Isi gepijnigd door een nachtmerrie die hem elke nacht volledig onderuithaalt: hij heeft een schotel in de oven gezet met aardappelgratin, een voedzaam en smakelijk gerecht. Maar eer die schotel klaar is, trekt Fleur hem al met haar lompe ovenwanten de oven uit. 'Barbaar!' roept hij dan. 'Wat doe je nou? Het gouden korstje was nog niet gevormd!' Zij antwoordt korzelig dat gouden korstjes er wel smakelijk uitzien maar ook vlug verbranden, en dan zijn ze zwart. Wat een heibel weer om niks. Het gaat toch om wat er ónder dat korstje zit? Of kent hij de waarde van diepgang niet? En uitgekiend op dat moment laat deze selfmade filosofe de hele

schotel uit haar gehandschoende klauwen vallen. Expres. Isi kan zijn tranen dan ternauwernood bedwingen. Toch is hij niet defaitistisch, en dat wil hij niet worden ook. Hij haat de moedeloosheid die van defaitisten uitgaat.

IV

Voor een gulle rivier als de zijne lijkt het Isi een drama om de zee nooit eens te kunnen trakteren op de onvermengde poet van haar zo rijk bedeelde zelf. Niemand zal deze frustratie aan haar afzien. Hij wel, want hij is haar minnaar, en geen minnaar die er de kantjes vanaf loopt. Sinds zijn achttiende, nu alweer zesenveertig jaar geleden, heeft hij alle uren, alle minuten en alle seconden van zijn beroepsmatige en emotionele leven aan *Haar* besteed en aan niks of niemand anders. Eerst als student, daarna als hoogleraar en literator, vervolgens als beeldend kunstenaar en tot slot, nadat hij tot het lucide inzicht was gekomen dat elk woord, elke theorie, elke uitleg, elke loftuiting en elke verfstreek haar schromelijk tekortdeed, als pur sang minnaar. Dat is niet niks. Dat is liefde plus volharding. En daar is geloof voor nodig. Wat dat geloof aangaat: Isi gelooft in eenzaten, en hij gelooft nog meer in twee eenzaten samen. Sartre zei het al: 'Nous sommes nos choix.' Waar Isi ook gaat, waar hij ook uithangt, dát vormt zijn leidmotief, dát is zijn Weg, zijn Waarheid en zijn Leven. Een weg die onherroepelijk naar het einde voert. Maar geef toe: vanwege het feit dat

elke weg dat doet, behoort verdwalen niet eens tot de mogelijkheden.

In tegenstelling tot een indrukwekkende massa artikelen heeft Isi niet meer dan drie wetenschappelijke publicaties in boekvorm op zijn naam staan. Dat lijkt weinig maar deze boeken waarin *Zij*, al of niet bedekt, centraal staat, bezitten de gelaagdheid van palimpsesten zodat ze in werkelijkheid veel omvangrijker zijn dan ze op het eerste gezicht ogen. Verder vormen ze zo'n doorwrocht mengsel van wetenschap en intuïtie dat Isi er meer prijzen, eredoctoraten, ridderordes, invitaties en voorname lidmaatschappen mee in de wacht heeft mogen slepen dan menig oeuvrebouwer zich zou durven wensen. Alleen de Nobelprijs ontbreekt er nog maar aan. Om prijzen voor deugdzaamheid geeft hij echter niet want de menselijke samenleving is niet echt zijn ding.

Ten eerste is daar zijn proefschrift met de titel *Waarom ik altijd in dezelfde rivier stap* (1990). Hiermee daagde Isi de door hem bewonderde oud-Griekse filosoof Heraclitus ('Een man die dweepte met vuur en bijgevolg wel aan waterzucht móest sterven') uit, die het beroemdst is geworden vanwege zijn uitspraak dat men niet tweemaal in dezelfde rivier kan stappen. Deze uitspraak kwam hem even onwaar als komisch voor. Ofschoon hij erkent dat een rivier veranderlijk is doordat zij nu eens hard en dan weer zacht stroomt, constant van kleur wisselt en zowel door haar bron als door de regenval continu van vers water wordt voorzien, stelt hij: 'Een mens verandert ook zijn leven lang, tot aan zijn skelet en zijn mitochon-